

Bombes i mentides van destruir Gernika

Uns versos en euskera sobre els bombardejos de 1937 a Biscaia defineixen molt bé què va passar: "Zerutik infernuko atea ireki zizkiguten". I és veritat, des del cel es van obrir les portes de l'infern. Era la primera vegada que una cosa així passava a Europa. Fins llavors, aquesta era una pràctica que les potències occidentals havien reservat per sufocar revoltes a les colònies africanes i del Pròxim Orient. El 31 de març de 1937 Durango patia el primer atac aeri indiscriminat en sòl europeu i entrava en la història de les massacres civils. L'aviació italiana va ser la responsable de la mort de 366 veïns de la vila biscaïna, i no va respectar ni les esglésies. Tot i ser el primer, aquest bombardeig va quedar eclipsat pel de Gernika, efectuat uns dies després. Durant tres hores, el 26 d'abril, successives onades d'aparells de la Legió Còndor alemanya llançaven 40 tones d'explosius. El 70% dels edificis van quedar destruïts.

Rudolf von Moreau pilotava el Heinkel 111 que va iniciar l'atac. Ell i els seus companys encara arrossegaven la ressaca de la festa de la nit anterior amb prostitutes incloses. Se n'havien anat a dormir a les quatre de la matinada i, ho-

Com cada any, Gernika recorda el bombardeig que la va destruir el 26 d'abril de 1937. Aquesta vegada, però, amb motiu del setantè aniversari, l'Ajuntament ha convidat els alcaldes d'altres ciutats que van patir els estralls de les bombes, com les japoneses Hiroshima i Nagasaki, les alemanyes Hamburg i Dresden, l'anglesa Coventry i la russa Stalingrad, ara Volgograd. Tots signaran una declaració contra la guerra que farà de Gernika la capital mundial de la pau.

res més tard, s'enlairaven dels aeroports de Burgos i Vitòria. Durant el bombardeig, els caces es van dedicar a efectuar vols rasants, a 200 metres, per disparar contra la població indefensa que fugia de la ciutat. El seu alcalde, José Labauria, del PNB, relatava dies després a la premsa basca les escenes viscudes: "Sonen els esclafits de la metralla. Cauen a centenars les bombes incendiàries. Impossibile descriure l'horror de l'instant. Ferits. morts, ora-

cions, crits, llàgrimes. Les feres de l'aire no se sadollen. Una hora, dues hores, tres hores llançant metralla i flames, que destrossen, que incendien. Quan algun ésser humà embogit es llança al carrer en cerca d'aire o d'un altre refugi, els aparells de caça el localitzen, el persegueixen amb acarnissament, el metralllen. Dones, nens, avis van ser acaçats com animals salvatges." L'orgia de foc i bales acaba a les set del vespre i Gernika està en flames i en silenci.

El quadre que el PNB va rebutjar

Picasso començà a pintar el seu famós *Guernica* cinc dies després del bombardeig, i al juliol de 1937 ja formava part del pavelló espanyol de l'Exposició Internacional de París. Amb el pas del temps, el quadre de l'artista malagueny –ubicat avui al museu Reina Sofia de Madrid– s'ha convertit en una icona mundial contra l'horror i les atrocitats de la guerra. La fi del franquisme permetia tancar un llarg exili, i el *Guernica* tornava a Espanya el 1981 procedent dels Estats Units. Des d'aleshores, el Govern basc reclama temporalment o definitiva el quadre; una petició denegada sempre per les autoritats espanyoles. L'interès "recent" del PNB pel *Guernica* contrasta amb l'actitud que va mantenir el nacionalisme basc setanta anys enrere. Entre Picasso i els dirigents penebistes no hi havia química. El director de Belles Arts del Govern basc el 1936, José María de Ucelay, considerava el pintor andalús un "incult" i apostava per encarregar el quadre so-

bre la destrucció de Gernika al pintor basc Aurelio Arteta. El poc entusiasme del PNB per l'opció definitiva va quedar ben palès quan Manuel de Irujo, representant d'aquest partit en el Govern de la República, va ignorar una invitació de Picasso per visitar el seu estudi abans que el *Guernica* sortís cap al recinte de l'Exposició parisenca. Malgrat aquesta decepció, el malagueny estava disposat a cedir-lo al Govern basc: "Si el president Aguirre m'ho demana, el quadre és per a vostès, els bascos". Però el lehendakari rebutjà l'ofertament perquè no donava cap valor al *Guernica* i, a més, el trobava "pornogràfic". Això últim és perquè el mateix Aguirre va preguntar a l'autor per què la dona del quadre tenia sis dits, i Picasso va respondre-li: "No són dits, són polles." Encara el 1978, Ucelay assegurava que, "com a obra d'art, és una de les coses més dolentes produïda mai al món. No té sentit de la composició [...] són només 7 x 3 metres de pornografia que es caguen en Gernika, en Euskadi i en tot." Avui, ni el PNB ni el Govern basc pensen el mateix.

Això és el que més va impressionar al capellà Alberto Onaindia, el silenci d'una població commoguda i aterrida: "No se sentia ni una queixa, ni una lamentació. La gent estava immòbil pel terror; uns resaven, uns altres aixecaven els braços com per implorar la protecció divina."

Banc de proves. Gernika va ser el camp de proves de la llavors inexperta aviació de guerra de Hitler. Franco i els militars revoltats contra la República espanyola van decidir desencadenar la "guerra total" contra els bascos. L'instrument va ser la Legió Còndor i també la força aèria italiana. L'Euskadi catòlica liderada pel lehendakari Aguirre contradeia el concepte de "croada contra els rojos", que era com la propaganda franquista presentava la Guerra Civil davant el món. Per tant, amb els bombardejos massius es buscava trencar la resistència basca de la manera més ràpida possible. Gernika també era un objectiu polític molt cobejat pels feixistes espanyols, ja que la vila, amb el centenari rostre de la Casa de Junes, simbolitzava les llibertats nacionals basques. A més, sota aquell arbre, Aguirre havia jurat el càrrec de lehendakari mesos abans. Les tropes rebels van ocupar la ciutat tres dies més tard, i es van dedicar a amagar els estralls provocats pels seus aliats nazis. Per això, encara avui, és impossible determinar les víctimes exactes de l'atac. Tan sols s'han pogut comptar 120 morts.

Des del primer moment, el Govern basc en va fer responsable l'aviació alemanya, "mercenaris -deia Aguirre- al servei dels feixistes espanyols." Les acusacions van ser rebutjades pels mitjans de comunicació franquistes, els quals van iniciar una campanya d'intoxicació. Primer, assegurant que el dia que va ser destruïda Gernika no es van efectuar bombardejos a causa del mal temps i, després, negant, fins i tot, la presència de la Legió Còndor i de l'aviació italiana en territori espanyol. Franco va contribuir a la mentida: "Aguirre menteix. Nosaltres hem respectat Gernica, com respectem tot el que sigui espanyol. L'escàndol de Gernika és una campanya artificial de la propaganda roja." El 2 de maig, però, els feixistes reconeixen que algunes

El bombardeig de Gernika va ser un "banc de proves" de la Legió Còndor.

bombes havien caigut sobre Gernika en el decurs de diverses incursions en territori biscaí. I a la fi, al 1939, un setmanari falangista de Sant Sebastià confirmava que "els bombardejos aeris sobre Durango i Gernika estaven justificats com a part de les operacions d'una batalla". Malgrat això, el 1969

Manuel Aznar Zubizaray -avi de l'ex-president espanyol i del PP, José María Aznar- continuava defensant la teoria del "terror roig". El propagandista oficial de les gestes militars de Franco, en la seva *Historia general de la guerra de Espana*, atribueix la destrucció de Gernika a uns inexistent "dinamiters

“El bombardeig pretenia escarmentar bascos i catalans”

Margarita Martín (Cortes, Navarra, 1955), directora del Servei Meteorològic del País Basc.

En aquests temps de recuperació de la memòria històrica, ha estudiat els arxius —“oblidats” durant dècades— de l'observatori de la muntanya d'Igeldo, a Sant Sebastià. Aquesta estació fundada el 1905 va tenir un paper destacat en el bombardeig de Gernika. Les prediccions del temps d'abril de 1937 revelen un vessant desconegut fins ara de l'ofensiva feixista al front basc.

—Quina era la relació entre la meteorologia i l'exèrcit en l'època de la Guerra Civil?

—El “front del nord” de 1937 és la primera vegada que la meteorologia s'utilitza com a arma de guerra de manera evident. Ja s'havia emprat al Rif al 1925-26, quan l'aviació bombardejà les poblacions d'aquesta regió nord-africana. Arran del desastre d'Annual, el 1921, Espanya havia creat la “xarxa de sondejos aerològics” amb la intenció de tornar a ocupar les possessions dels rifenys al Marroc. La meteorologia sempre ha anat de la mà dels conflictes bèl·lics. A partir de llavors i fins al 1936, la meteorologia es desenvolupa a l'estat, gràcies a persones liberals, progressistes, excepte al País Basc i a Catalunya, on estava en mans de l'Església catòlica.

—I què va passar a l'observatori d'Igeldo durant el conflicte?

—A aquest observatori només li fal-

ten nou dies de prediccions i d'observacions, entre el 9 i el 18 de setembre de 1936. És a dir, després de la caiguda de Sant Sebastià en mans de les tropes franquistes el 13 de setembre, algú va venir immediatament a fer-se càrrec de l'observatori, perquè el seu personal, seguint ordres de la Diputació de Guipúscoa, havia marxat a Bilbao emportant-s'ho tot. El primer que s'enduen és el baròmetre i el barògraf, perquè deixar aquests estris significava convertir ràpidament la zona en un camp d'aviació i facilitar els plans a la Legió Còndor. Només un del personal evacuat, García Polo, reula i torna a Guipúscoa i es passa al bàndol dels rebels. La resta, a Bilbao, es converteix en el Servei Basc de Meteorologia a les ordres del Govern basc fins a la rendició de Santona. A l'observatori d'Igeldo també s'afegeix un noi de quinze anys, Manuel Alique, fill d'un meteoròleg que havia mort en l'assalt a Talavera al setembre del 1936. Enrabiad per la mort del pare, el jove es va sumar al bàndol de Franco. Els amics del pare, possiblement, el van col·locar a l'observatori per evitar que anés al front. Era ell qui estava de servei el dia del bombardeig de Gernika, el 26 d'abril de 1937, però no n'era el director. Aquí va haver-hi un director, però no hem pogut saber qui era perquè va tenir la precaució de no signar mai res, segura-

ment perquè no tenia clar en aquell moment com acabaria la guerra. No més sabem que era algú de llengua materna espanyola, que era molt bo fent prediccions i que era un dels millors del servei meteorològic de Franco. I en aquells anys Pío Pita era el millor.

—Quin paper va representar Igeldo en l'atac a Gernika?

—A finals de febrer del 1937 arriba un baròmetre a l'observatori, probablement quan el general Mola decideix iniciar les operacions a Biscaia, que comencen el 31 de març amb el bombardeig de Durango. Sense el baròmetre no es pot donar cap predicció als avions. Sospito que la Legió Còndor tenia els seus propis meteoròlegs, perquè no es fiaven gaire dels espanyols, però s'ha de dir que els meteoròlegs, tant al servei de Franco com de la República, eren bons i molts d'ells s'havien format a Alemanya entre 1933 i 1934, després de l'arribada de Hitler al poder. Els meteoròlegs de la Legió Còndor, per tant, devien conèixer els de Franco, com, per exemple, Morán o Pío Pita.

Un butlletí meteorològic del 15 d'abril, enviat d'Igeldo a Burgos, recull l'anotació “serralada infranquejable” a causa de la boira, i és clar que aquesta expressió no és d'origen meteorològic, sinó militar. El dia 22 reben una anotació procedent de Bergara (població guipuscoana pròxima a Biscaia) i no hi

asturians”. Però aquesta versió dels fets ja havia quedat superada feia temps.

El 1945 Hermann Goering, màxim responsable de la Luftwaffe —l'aviació de guerra alemanya— va reconèixer, quan era jutjat pels aliats a Nuremberg, que Gernika va ser un “banc de proves” de la Legió Còndor. Interrogat pels fiscals americans per la mort de dones i nens bascos, Goering es va limitar a afegir: “És lamentable, però no podíem fer una altra cosa. En aquell temps aquestes experiències no es podien fer en cap altre lloc.” Quedava definitivament clara la responsabilitat alemanya.

I el temps passa, però Gernika no oblida. La memòria dels bascos és tossuda

El 1997, coincidint amb el seixantè aniversari del bombardeig, el llavors president alemany, Roman Herzog, reconeixia la culpa de la massacre i demanava perdó als habitants de la vila

basca. L'any següent, el Bundestag, el parlament alemany, decidia per unanimitat demanar perdó a Gernika i també retirar tots els honors militars a la Legió Còndor. Mentrestant, setanta anys després, els governs italià i espanyol encara mantenen silenci. De Roma i Madrid no ha sortit mai cap condemna ni tampoc cap missatge institucional de solidaritat amb les víctimes.

I el temps passa, però Gernika no oblida. La memòria dels bascos és tossuda.

Daniel Gómez
Bilbao

ha núvols. Abans i després va ser l'únic dia clar perquè bufava el vent. Aquest dia, doncs, podrien haver bombardejat Gernika, però no ho van fer, van atacar Elgeta. La boira apareix els dies 23, 24 i 25. El 26 d'abril, però, a les quatre de la tarda, la boira s'esvaeix i bombardegen Gernika mitja hora més tard.

—**I per què van deixar passar el 22, si el temps permetia l'atac?**

—Perquè jo crec que volien atacar Gernika el 23 d'abril. Si el dia 22 reben a Igeldo la informació de Bergara és perquè l'endemà pretenen fer una operació a Biscaia. Llavors esperen, però, a l'endemà no poden atacar pel mal temps. I un cop han decidit bombardejar Gernika, ho fan quan poden. I quan ho poden fer? El 26, i el dia 27 va tornar la boira.

—**Està dient que Franco volia destruir Gernika just el dia de Sant Jordi?**

—L'únic sentit que té el bombardeig de Gernika és abatre psicològicament una població. Gernika no era un objectiu militar, no tenia res, ni tropes, ni batèries antiaèries, ni magatzems d'armes, només població civil. Quin sentit tenia? El significat històric de la ciutat. Però millor matar dos ocells d'un tret: era un missatge que es podia enviar als catalans, a l'altra resistència que protagonitzava Catalunya. Així s'explica l'absurd menyspreu del dia 22 i, ja passat el dia 23 i amb la decisió presa d'atacar Gernika, l'escarment psicològic només seria per a un poble. Per al poble basc.

Dani Gómez

Compromís

contra la corrupció
amb el medi ambient

per l'escola pública
per la igualtat

pel país valencià

Glòria Marcos
candidata a la
Presidència de
la Generalitat

Compromís
pel país valencià

www.compromispelpaisvalencia.org

